

NOVA MOĆ PREOBLIKOVANJA SVIJETA

Vesna Stanković-Pejnović

The COVID-19 pandemic highlighted existing global challenges, revealing the root causes of insecurity, social and economic inequality. We are faced with a new form of „stakeholder“ capitalism that is enhanced under the guise of global governance, biosecurity, the „new normality“, the „new nature agreement“ and the „Fourth Industrial Revolution“. In the current global system, predominantly Western countries already have a huge influence in international relations, within intergovernmental organizations such as the World Trade Organization, the International Monetary Fund and the United Nations Security Council, the World Economic Forum. The disruption of normality due to the security threat as a consequence of the pandemic has led to a redistribution of power in society.

Kriza COVID-19, te politički, ekonomski i socijalni poremećaji koje je prouzrokovala iz temelja su promijenili tradicionalni kontekst donošenja odluka. Nedosljednosti, neadekvatnosti i kontradiktornosti sistema – od zdravstvenog i finansijskog do energetskog i obrazovnog – sve više su vidljivi u globalnom kontekstu brige za ljudske živote, sredstva za život i planetu. Lideri se nalaze na historijskoj raskrsnici, upravljajući kratkoročnim pritiscima protiv srednjoročne i dugoročne neizvjesnosti (Schwab, 2020a).

Kako je globalni ekonomski sistem poremećen, sve su izražaj-nija mišljenja, naročito iz Svjetskog ekonomskog foruma, da je

potrebno uložiti sve napore da se trenutna neodrživost i neizvjesnost zamijene ekonomijom koja funkcioniра za sve ljude i cijelu planetu. Prema njima, globalna elita teži eliminiranju rastuće nejednakosti u društvima u kojima je izražen pad produktivnosti i zarada. Svijet mora strijemiti smanjenju opadajućeg efekta monopolske tržišne moći velikih korporacija, inovacijama i povećanju produktivnosti (Schwab, Vanham, 2021).

Suočeni smo sa novim tehnologijama koje spajaju fizički, digitalni i biološki svijet, što utječe na sve discipline, ekonomije, industrije i vlade, dovodeći u pitanje ideju čovjeka. Lideri se suočavaju sa izazovom maksimalizacije koristi duboke tehnološke, socijalne i ekonomske transformacije koja preoblikuje društvo.

Četvrta industrijska revolucija donosi novine koje očekuju vlade, poslovanje, civilno društvo i pojedince. Kakva je priroda ove nove moći? Kako će utjecati na transformaciju našeg društva? Koje su nove borbe pred čovječanstvom i koja su predviđanja za digitalnu budućnost koja je pred nama? „Sredstva za proizvodnju“ su u službi „sredstava za modifikaciju ponašanja“ (Zuboff, 2018, 328). Takozvani „veliki reset“ obećava izgradnju „sigurnijeg, ravnopravnijeg i stabilnijeg svijeta“ ako se svi slože da „zajednički i brzo djeluju na rekonstrukciji svih aspekata naših društava i ekonomija, od obrazovanja do socijalnih ugovora i uvjeta rada“. Veliki reset zahtijeva preoblikovanje svakog aspekta društva i to može biti ostvareno samo ako ljudi vjeruju sve invazivnijoj tehnologiji bio-elektronskog nadzora koja će biti razvijena (Schwab, 2020). Kako populacija odrasta pod masovnim nadzorom, ona će prilagoditi svoje ponašanje koje će izgledati normalno za društvo, ali u skladu sa autoritetom. Vremenom će građani iz straha biti podvrgnuti policijskoj kontroli.

Oblikovanje nove vizije društva

Kombinirani zdravstveni i ekonomski šokovi iz 2020. godine utjecali su na egzistenciju velikog broja ljudi, poremetili poslovne aktivnosti i razotkrili linije grešaka u današnjim sistemima socijalne i zdravstvene zaštite. Kriza je takođe dodatno ubrzala efekte Četvrte industrijske revolucije na trgovinu, vještine, digitalizaciju, konkurenciju i zapošljavanje, te istakla nepovezanost između ekonomskih sistema i društvene fleksibilnost. U ovom trenutku, presudno je ne samo razmisliti o tome kako se najbolje vratiti rastu, već i kako ponovo izgraditi bolje oblike ekonomije koja bi poboljšala uvjete života ljudi i planete (Schwab, 2020b, 4).

Prema mišljenju Svjetskog ekonomskog foruma, preko 200 lidera vlada, privrede i civilnog društva zajedno rade na oblikovanju nove vizije, dizajniranju novih standarda i pokretanju stabilne, zajedničke akcije na četiri duboko međusobno povezane oblasti: ekonomski rast, oživljavanje i transformacija; rad, zarade i otvaranje novih radnih mjesta; obrazovanje, vještine i učenje; i različitost, inkluziju, pravičnost i socijalnu pravdu (Schwab, 2020).

Najava preoblikovanja svijeta bila je prezentirana na projekciji „Event 201“, (oktobar, 2019) kao simulacija „izmišljenih“ izazova pandemije, zajedno sa preporukama koje podržavaju reset koji bi uspostavio sistem „nove normalnosti“. Tokom scenarija „Event 201“ čitava globalna ekonomija bila je uzdrmana, sa neredima na ulicama, uz sugestiju da će biti potrebne mjere visokotehnološkog nadzora kako bi se „zaustavilo širenje“ moguće pandemije. Preporuke „Event 201“ naglašavaju da je potrebna veća suradnja između javnog i privatnog sektora, ističući važnost uspostavljanja partnerstva sa neizabranim, globalnim institucijama kao što su SZO, Svjetska banka, Međunarodni monetarni fond i Međunarodna organizacija za zračni saobraćaj, zbog sprovođenja centraliziranog odgovora (Event 201, 2019).

Prema Schwabu, u ovom ključnom trenutku rastu pozivi za „bolju izgradnju unazad.“ Iako je neposredni prioritet odgovor na zdravstvenu krizu, prema ovom autoru ovo je trenutak koji nudi jedinstvenu priliku za razmišljanje o osnovnim pokretačima rasta i produktivnosti koji su degradirani od posljedica financijske krize. Preporuke i vremenski okviri grupirani su u četiri široka područja djelovanja: transformiranje povoljnog okruženja, ljudskog kapitala, tržišta i inovacijskog ekosistema (Schwab, 2020b, 4).

U ovom ključnom trenutku rastu pozivi za „bolju izgradnju unazad“ (Ibid, 6). Klaus Schwab ističe da je potrebno da svaka zemlja treba stvoriti preduvjete za stvaranje „tržišta budućnosti“, posebno u područjima koja zahtijevaju javno-privatnu suradnju. Zemlje bi u fazi obnove trebale proširiti javne investicije u istraživanju i razvoju te promovirati širenje postojećih tehnologija koje podržavaju stvaranje novih poduzeća i zapošljavanja na „tržištima sutrašnjice“ (Ibid, 6). Kako korporacije globalno usvajaju nove tehnologije, vještine potrebne za poslove budućnosti postat će sve izraženije kako je stanovništvo tokom pandemije COVID-19 prešlo na „rad iz daljine“ (Ibid, 23).

EU bi, nakon pandemije, trebala naučiti kako se uspješno suočiti tokom krize, naime, razmišljati globalno, ali djelovati lokalno, oslanjajući se na efikasnu suradnju. Solidarnost i supsidijarnost ostaju osnovni stubovi EU i u svim okolnostima koje treba poštivati. Potrebno je reformirati proces donošenja odluka kako bi u budućnosti donosile brže i efikasnije, posebno u području vanjske politike, obrane, sigurnosti i najnužnijih elemenata iregularnih migracija (Džurinda, 2020, 119–121). U svojoj najvjerojatnijoj verziji, globalna elita koristi COVID-19 kao priliku za provođenje radikalnih politika kao što su prinudno vakciniranje, digitalne lične karte i odricanje od privatnog vlasništva (Slobodian, 2020).

Mnoge svjetske tehnološke korporacije ova kriza nije finansijski oštetila. Jeff Bezos, osnivač Amazona, se obogatio za 25

milijardi dolara za samo jedan dan, a od marta do maja 2020, američki milijarderi su zaradili oko 434 (Frank, 2020). U ovoj nadrealnoj stvarnosti, izgleda da je 1% stanovnika zaista stekla korist od pandemije. Možda je kriza namjerno orkestrirana kako bi elite dobile još više moći?

Došlo je do erozije institucija širom regiona, uključujući pomanjkanje povjerenja i ravnoteže te smanjenje transparentnosti (Schwab, 2020,12). Neki analitičari tvrde da moramo vratiti povjerenje i snagu međunarodnih institucija kako bi se spriječile neprijateljske posljedice koje mogu nastati pretjeranom korekcijom globalizacije ka hiperprotekcionizmu ili nacionalizmu. Zbog ovih razloga nužno je globalno upravljanje, odnosno globalna vlada (Umbrello, 2021).

Inicijativa velikog reseta namjerava izgraditi novi društveni ugovor koji poštuje dostojanstvo svakog čovjeka. Promjene koje smo već vidjeli kao odgovor na COVID-19 dokazuju da je moguće preoblikovanje naših ekonomskih i socijalnih osnova. Prema Schwabu, veliki reset zahtijevat će jače i efikasnije vlade, te veći angažman privatnog sektora. „Svijet mora djelovati zajednički i brzo kako bi obnovio sve aspekte naših društava i ekonomija, od obrazovanja do socijalnih ugovora i uvjeta rada. Svijet je u drugačijem položaju, te je potrebno izgraditi potpuno nove temelje za naše ekonomske i socijalne sisteme“ (Schwab, 2020, 172, 176). Da bi se postigao veliki reset, potrebno je izgraditi povjerenje u „tehnologiju relevantnu za krizu“, koja uključuje razvoj digitalnih zdravstvenih pasoša i praćenje kontakata, kao novi oblik upravljanja internetom. Aplikacije za traženje kontakata mogu biti moćno oružje protiv virusa, ali i podrška za državni nadzor.

„Veliki reset“ kapitalizma je najbolji put ka kapitalizmu zainteresiranih strana¹ (Schwab, 2020, 37). Inicijativa se pridružila

¹ Dioničari zainteresiranih strana su svi koji su zainteresirani za projekt; pojedinci i organizacije koji su aktivno uključeni u projekt ili na čije interese

nizu sličnih proglašenja koji imaju svoj korijen u tekstu Karla Polanyja iz 1944. godine, *Velika transformacija*. U protekloj deceniji analitičari i političari su govorili o „velikoj financijalizaciji“, „velikoj regresiji“, „velikom preokretu“, „velikom ubrzanju“, „velikom raspletu“ i „velikom razdvajanju“. Naomi Klein je sagledala proces transformacije društva kroz „doktrinu šoka“, kao radikalne politike koju su konzervativci uveli tokom katastrofa. Naomi Klein je prikazala kako su neoliberalne ekonomske politike „ovladale društvom“ nakon „šokova“ – obično prirodnih katastrofa, ratova ili opresivnih državnih aparata. Najvažniji argument koji ona iznosi je da neoliberali zahtijevaju situacije šoka kako bi sproveli svoje politike privatizacije, deregulacije i smanjenja javne potrošnje jer većina ljudi ne bi prihvatila takve politike budući da one podrazumijevaju prijenos bogatstva i moći na korporativne elite (Klein, 2007).

Preoblikovanje narativa kapitalizma

Tradicionalni narativi kapitalizma oslanjaju se na pretpostavke o konkurenciji, ograničenim resursima i mentalitetu pobjednika kao temelju za poslovnu i ekonomsku aktivnost. Ovi pristupi ostavljaju malo prostora za etičku analizu, imaju pojednostavljeni pogled na ljudska bića i fokusiraju se na jačanje, a ne na stvaranje vrijednosti. Oblik kapitalizma zainteresiranih strana želi preoblikovati narativ o kapitalizmu jačanjem koncepata zainteresiranih strana zajedno sa stvaranjem vrijednosti i trgovinom. Pojedini autori razmišljaju da ako društvo može održati sistem dobrovoljnog stvaranja vrijednosti i trgovine, onda kapitalizam

može utjecati rezultat izvršenja ili završetka projekta. Oni također mogu vršiti utjecaj na ciljeve i ishode projekta. Tim za upravljanje projektom mora identificirati sudionike, utvrditi njihove zahtjeve i očekivanja i, koliko je to moguće, upravljati njihovim utjecajem u odnosu na zahtjeve kako bi se osigurao uspješan projekt.

može ponovo postati koristan koncept (Freeman, Martin, Parmar, 2007, 303–314).

Kriza COVID-19 istakla je u prvi plan i usmjerila raspravu o ulozi korporacija koje moraju uzeti u obzir društvene potrebe i etičke standarde, a ne samo kratkoročnu dobit. Novo okruženje karakterizira sve složeniji skup pritisaka i zahtjeva na korporacije iz različitih grupa zainteresiranih strana, povećana očekivanja za društveni angažman i korporativno građanstvo, te radikalnu neizvjesnost budućnosti (Koumproglou, 2020).

Pandemija je jasno pokazala da akcionarski model, koji se zasniva na „teoriji agencija“, urušava bogatiji model upravljanja koji u središte stavlja zdravlje i otpornost korporacija (Harvard Business review, 2020).

Svjetski ekonomski forum je objavljivanjem principa zainteresiranih strana u eri Covid-a zagovarao razvoj „kapitalizma zainteresiranih strana“. To je koncept koji je nastao 50-tih godina 20. stoljeća, a sada ga podstiču alarmantna klimatska kriza i sve veći socijalni izazovi poput rastuće nejednakosti. Svjetski ekonomski forum je distribuirao „Principe zainteresiranih strana“ za 140 članova svoje „Međunarodne poslovne zajednice“ i predstavio ih poslovnim liderima Akcijske platforme Covid foruma (Koumproglou, 2020, 3). Kapitalizam zainteresiranih strana ne favorizira jedne akcionare nad drugima, već je usmjeren na plasiranje svojih interesa kako bi se povećala korist za sve.

Naše društvo je na kritičnom raskršću i prisiljeni smo kritički preispitati ulogu i svrhu poslovanja u društvu. Ključ poslovnog uspjeha i društvenog napretka se nalazi u ulaganju u održivi razvoj, povećanom korporativnom upravljanju i nadzoru, uključivanjem korporacija u javni dijalog o socijalnoj dobrobiti, prosperitetu i bogatstvu.

Schwab pronalazi nove primjere drugačijih načina djelovanja; individualno djelovanje: kako zemlje i politike mogu napraviti razliku u odnosu na velike vanjske sile; jasno definiran društveni

ugovor: sporazum o zajedničkim vrijednostima i ciljevima omogućava vladi, korporacijama i pojedincima postizanje optimalnih rezultata; planiranje za buduće generacije: kratkoročne projekcije štete našoj zajedničkoj budućnosti; bolje mjere ekonomskog uspjeha: prelaženje sa miopičnog fokusa BDP na potpunije mjere društvenog procvata, prilagođene čovjeku (Schwab, Vanham, 2021).

Kapitalizam zainteresiranih strana je sposoban riješiti probleme na svim nivoima društva i preoblikovati narušene djelove globalne ekonomije, povezujući zemlje, korporacije i građane, na način da koristi svim građanima. Dajući konkretno značenje kapitalizmu zainteresiranih strana, poslovni lideri mogu proći svoje zakonske obaveze i podržati svoju dužnost prema društvu, na način da će približiti svijet postizanju zajedničkih ciljeva, poput onih koji su navedeni u Pariskom klimatskom sporazumu i Agendi održivog razvoja Ujedinjenih nacija.

„Ako se zaista želi ostaviti trag u svijetu, alternativa ne postoji“ (Schwab, 2019, 15). Prema Schwabu, oštar ekonomski pad već je započeo i mogli bismo se suočiti sa najgorom depresijom od 30-ih godina 20. stoljeća. Da bi se to izbjeglo, svijet mora zajednički i brzo djelovati na rekonstrukciji svih aspekata naših društava i ekonomija, od obrazovanja do socijalnih ugovora i uvjeta rada. Svaka zemlja mora biti transformirana (Schwab, 2019). Ove krize, zajedno sa COVID-19, će se produbiti i svijet će učiniti još manje održivim, manje ravnopravnim i krhkijim. Potrebno je izgraditi potpuno nove temelje za naš ekonomski i socijalni sistem. Kreativno uništavanje je suštinski pokretač kapitalizma, ali može i doprinijeti destruktivnom stvaranju (Schumpeter, 1943).

Ova elita vjeruje da možemo napraviti korjenite promjene u svom načinu života, jer je kriza primorala korporacije i pojedince da napuste prakse za koje se dugo tvrdilo da su ključne (avionska putovanja, rad u kancelariji). Volja za izgradnjom boljeg društva zaista postoji, a to je po mišljenju Klause

Schwaba i ljudi u Svjetskom ekonomskom forumu, veliki reset. Prema tom planu, potrebno je imati jače i efikasnije vlade sa ideološkim naporom, ali i angažmanom privatnog sektora.

Kriza koronavirusa je pogodna prilika za globalnu elitu za sprovođenje njihovih ciljeva na uplašeno stanovništvo koje je pandemija i „zatvanje” obeshrabrila i zastrašila, pa su postali podložniji prepuštanju svojih sloboda ideji centralizirane vlasti i kontrole (Schwab, 2020). Pandemija daje priliku i „predstavlja rijetki, ali uski prostor za mogućnosti da reflektiramo, ponovo osmislimo i resetiramo naš svijet“ (Schwab 2020a).

Agenda velikog reseta ima tri glavne komponente. Prva je usmerenje tržišta ka pravednijim ishodima, dok bi vlade trebale poboljšati koordinaciju i stvoriti uvjete za „ekonomiju zainteresiranih strana“ i sprovesti davno zaostale reforme koje promoviraju poštenije ishode, uključujući promjene poreza na bogatstvo, ukidanje subvencija za fosilna goriva i nova pravila koja reguliraju intelektualnu svojinu, trgovinu i konkurenciju. Druga komponenta agende velikog reseta usmjerena je na potrebu da investicije unapređuju zajedničke ciljeve, kao što su jednakost i održivost, izgradnja „zelene“ urbane infrastrukture i stvaranje podsticaja za industrije da poboljšaju svoje rezultate u pogledu ekoloških, socijalnih i upravljačkih pokazatelja (ESG). Treći i posljednji prioritet agende velikog reseta je korišćenje inovacija Četvrte industrijske revolucije za podršku javnom dobru, posebno rješavanjem zdravstvenih i socijalnih problema. Tokom krize COVID-19, kompanije, univerziteti i druge institucije su udružili snage da bi razvili dijagnostiku, terapiju i moguće vakcine, uspostavili ispitne centre, stvorili mehanizme za traženje infekcija, i isporučili telemedicinu.

Schwab se osvrće na dostignuća i nedostatke globalnog ekonomskog sistema koji je dominirao u proteklim decenijama: akcionarskog kapitalizma na Zapadu i državnog kapitalizma na Istoku. Oba sistema su omogućila izuzetan napredak u bogatstvu,

mjereno BDP-om i dobiti, ali su doveli i do historijske ekonomske nejednakosti i degradacije životne sredine, odnosno, doveli su svijet do neodrživog puta.

Prema Schwabu, nije moguće nastaviti sa ekonomskim sistemom vođenim sebičnim vrijednostima, poput kratkoročnog maksimiziranja dobiti, izbjegavanja poreza i propisa ili eksteralizacija štetnih po životnu sredinu, već je potrebno da društvo, ekonomija i međunarodna zajednica brine o ljudima i planeti (Vanham, 2021a).

Akcionarski kapitalizam i državni kapitalizam doveli su svijet do neodrživosti. U modelu kapitalizma zainteresiranih strana, kompanije traže dugoročno stvaranje vrijednosti umjesto kratkoročne dobiti; vlade surađuju kako bi stvorile najveći mogući prosperitet za svoj narod, a civilno društvo i međunarodne organizacije dovršavaju dijalog sa zainteresiranim stranama, pomažući da se uravnoteži interes ljudi i planete. Zagovaračke grupe poput američkog poslovnog okruglog stola podržale su kapitalizam zainteresiranih strana 2019. godine i više od 60 članova Svjetskog ekonomskog foruma koji su se prijavili za „Metriku kapitalizma zainteresiranih strana“.

Od mnogih raznolikih i fascinantnih izazova, najintenzivnije i najvažnije je razumijeti i oblikovati novu tehnološku revoluciju, koja podrazumijeva transformaciju čovječanstva.

Eksponencijalni porast pristupu informacijama praćen je nepovjerenjem u njihov izvor. Individualno i kolektivno blagostanje potkopava anksioznost. Postoji strah i sumnja u spremnost ili sposobnost naših institucija da pruže socijalnu ili fizičku sigurnost. Svjedoci smo doba prepunog tjeskobe, razočaranja i očaja, što je najočitije unutar liberalnog poretka, gdje je rastuća nejednakost podstakla sumnju i cinizam (Edelman Trust Barometer 2020).

Na početku smo revolucije koja suštinski mijenja način života, rada i odnosa sa drugima. Po svom obimu i složenosti, Četvrta industrijska revolucija nije slična onome što je čovječanstvo

ranije iskusilo (Schwab, 2016). Granice između fizičkog, digitalnog i biološkog postaju sve nejasnije. Parni stroj je pokretač Prve industrijske revolucije, masovna proizvodnja je transformirala drugu fazu, a računaska sofisticiranost je povećala kapacitet globalizacije da stvori treću epohu. Sada umjetna inteligencija i digitalizacija dalje transformiraju prirodu posla i naše društvene odnose kao zajednice koje poprimaju virtualne i fizičke dimenzije (O'Brien 2020, 1–4).

Potrebno je shvatiti brzinu i širinu ove nove revolucije i razmotriti neograničene mogućnosti povezivanja milijardi ljudi putem mobilnih uređaja, što dovodi do neviđenih procesorskih snaga, mogućnosti skladištenja i pristupa znanju, pokrivajući široka polja kao što su umjetna inteligencija (AI), robotika, Internet stvari (IoT), autonomna vozila, 3D štampanje, nanotehnologija, biotehnologija, nauka o materijalima, skladištenje energije i kvantno računanje. Mnoge od ovih inovacija su u samom začetku, ali već dostižu točku preokreta u svom razvoju dok se nadograđuju i pojačavaju u fuziji tehnologija u fizičkom, digitalnom i biološkom svijetu.

Vlade i institucije se preoblikuju, kao i sistemi obrazovanja, zdravstva i transporta. Novi načini korištenja tehnologije za promjenu ponašanja, naši sistemi proizvodnje i potrošnje nude potencijal za podršku obnavljanju i očuvanju prirodnog okruženja, umjesto da stvaraju skrivene troškove u obliku eksternaliteta (Ibid, 7–8). Moramo imati sveobuhvatan i globalno zajednički pogled na to kako tehnologija mijenja naš život i život budućih generacija i kako preoblikuje ekonomski, socijalni, kulturni i ljudski kontekst u kome živimo.

Nadzorni kapitalizam

Primarna zabrinutost oko usvajanja novih tehnologija je mogućnost dovođenja do normalizacije trenda ka većem nadzoru

zaposlenih u korporacijama, preko upotreba kamera i aplikacija za usklađivanje socijalnog distanciranja (između ostalih). Iako izgleda da primjena ovih tehnologija štiti zaposlene od virusa, ona takođe pruža temelje za njihov kontinuirani nadzor. Stoga, postoji strah da će, kao i kod ostalih tehnologija digitalnog nadzora, mjere nadzora trajati i nakon perioda pandemije (Couch, Robinson, Komesaroff, 2020: 1–6).

U svojim knjigama, *COVID-19: Veliki reset* (2020) i *Četvrta industrijska revolucija* (2017), Schwab je predvidio budućnost praćenja kroz digitalne identitete. Digitalna diktatura će biti oblik u kome će se informacije i donošenje odluka koncentrirati na samo jedan entitet, stroj. Ako se ovo dogodi, koja će biti uloga demokracije? Ako se demokracija ne može prilagoditi, čovjek će biti pod vlašću stroja i umjetne inteligencije, što sve više daje prostora kontroli. Ako ne budu kontrolirane i neregulirane, elite će moći redizajnirati budućnost samog života (Hinchliffe, 2018).

Danas smo svjedoci sve veće primjene trans-humanističke agende koja se sada dešava. Govoreći u Davosu, historičar Yuval Harari je izjavio da su „organizmi algoritmi“ i da će „nove tehnologije uskoro dati nekim korporacijama i vladama mogućnost hakiranja ljudi“ (Harari, 2018).

Mi smo izvori suštinskog viška nadzornog kapitalizma: objekti tehnološki napredne i sve neizbježne operacije korištenja sirovina. Stvarni kupci nadzornog kapitalizma su korporacije koje djeluju na tržištima radi oblikovanja budućeg ponašanja (Zuboff, 2018, 17). U ovoj fazi nadzora evolucije kapitalizma, sredstva za proizvodnju podređena su sve složenijim i sveobuhvatnijim „sredstvima za modifikaciju ponašanja“. Na taj način, kapitalizam nadzora stvara novu vrstu moći koju je Shoshana Zuboff nazvala instrumentarizmom. Instrumentarna moć poznaje i oblikuje ljudsko ponašanje prema tuđim ciljevima (Zuboff, 2018, 15).

U svom temelju kapitalizam nadzora je parazitski i samorefleksivan. On obnavlja staru sliku o kapitalizmu Karla Marxa kao vampira koji se hrani radom, ali sa neočekivanim obratom. Umjesto rada, kapitalizam nadzora se „osnažava“ aspektima iskustva svakog čovjeka (Ibid, 16).

Kapitalisti nadzora brzo su shvatili da mogu raditi šta žele, i to su i učinili kroz modu zagovaranja i emancipacije, apelirajući i eksploatirajući suvremene strepnje, dok je prava namjera bila sakrivena. Medijske kompanije su se obavezale da će osigurati da se mjerodavnim porukama daje prioritet i da će lažne poruke suzbijati, uključujući i upotrebu tehnologije. „Tokom 2020. godine Twitter, Facebook i YouTube cenzuriraju, suzbijaju i označavaju sve informacije povezane sa koronavirusom koje su u suprotnosti sa preporukama SZO kao političko pitanje, baš kao što je to Event 201 sugerirao. Sljedeće je potpuno preoblikovanje društva pod tehnokratskim režimom neizabranih birokrata koji žele diktirati kako se svijetom upravlja, koristeći invazivne tehnologije za praćenje, dok cenzuriraju i ‘blokiraju’ svakoga tko se usudi ne pridržavati se zadatih okvira“ (Hinchliffe, 2020). Nadzorni kapitalisti znaju sve o nama, dok su njihove operacije osmišljene tako da nam budu nepoznate. Oni akumuliraju ogromne domene novog znanja od nas, ali ne i za nas i predviđaju našu budućnost zbog tuđe dobiti, a ne naše. Nadzorni kapitalizam je novi akter u historiji, i originalni i *sui generis* (Zuboff, 2018, 20).

Nadzorni kapitalizam nije tehnologija; to je logika koja prodire u tehnologiju i naređuje djelovanje. Nadzorni kapitalizam je tržišna forma koja je nezamisliva izvan digitalnog miljea, ali nije isto što i „digitalna“. Nadzorni kapitalizam je logika na djelu, a nije tehnologija vitalna tačka, jer nadzorni kapitalisti žele da mislimo da su njihove prakse neizbježni izraz tehnologija koje koriste (Ibid, 21).

Nadzorni kapitalizam koristi mnoge tehnologije, ali se ne može izjednačiti ni sa jednom tehnologijom. Njegove operacije

moгу koristiti platforme, ali ove operacije nisu isto što i platforme. Upotrebljava inteligenciju stroja, ali se ne može svesti na strojeve. Proizvodi i oslanja se na algoritme, ali oni nisu algoritmi sami. Nadzorni kapitalizam zahtijeva i nesmetanu slobodu i ukupno znanje, napuštajući reciprocitet kapitalizma sa ljudima i društvom i nametanje ukupne kolektivističke vizije života u „jednom centru“ sa nadzornim kapitalistima i njihovim promoterima podataka zaduženim za nadzor i kontrolu.

Nadzorni kapitalizam najbolje je opisati kao puč odozgo, ne kao rušenje države, već rušenje suvereniteta naroda i istaknutu silu u opasnom djelovanju ka demokratskoj dekonsolidaciji koja sada prijete zapadnim liberalnim demokracijama. Samo „mi ljudi“ možemo preokrenuti ovaj put, prvo imenovanjem dosad neviđenog, mobilizacijom novih oblika zajedničkog djelovanja: ključnog sukoba koje ponovo potvrđuje primat cvjetajuće ljudske budućnosti kao temelja naše informacijske civilizacije. Ako će digitalna budućnost biti naša stvarnost, mi moramo djelovati (Ibid, 27).

Ključno je da taj novi oblik kapitalizma identificiramo sa njegovim uvjetima i njegovim riječima. Google je za kapitalizam nadzora ono što su Ford Motor Company i General Motors bili za menadžerski kapitalizam zasnovan na masovnoj proizvodnji. Ljudi vremenom otkrivaju nove ekonomske logike i njihove komercijalne modele, a zatim ih usavršavaju metodom pokušaja i grešaka. U naše vrijeme Google je postao pionir, otkrivač, razrađivač, eksperimentator, vodeći praktičar, uzor i difuzno središte nadzornog kapitalizma (Isto, 65).

U Google-u je ciklus bio slično orijentiran prema pojedincu kao njegovom predmetu, ali bez fizičkog proizvoda koji se prodaje, „lebdeći“ van tržišta, u interakciji sa „korisnicima“, a ne tržišnoj transakciji sa kupcima. Ovakva perspektiva pomaže u objašnjavanju zašto je netočno smatrati Google-ove korisnike svojim kupcima: ne postoji ekonomska razmjena, cijena i profit. Korisnici nemaju ulogu radnika (Isto, 71).

Neobični proizvodi nadzornog kapitalizma uspijevaju se izvući iz našeg ponašanja, a da pritom ostanu ravnodušni prema našem ponašanju. Njegovi proizvodi imaju ulogu predviđanja našeg ponašanja, a da zapravo ne brinu šta radimo ili šta nam se radi. Nadzorni kapitalizam izmislila je određena grupa ljudi u određeno vrijeme i mjesto. To nije svojstveni rezultat digitalne tehnologije, niti je neophodan izraz informacijskog kapitalizma (Isto, 85). U novoj operaciji korisnici više nisu sami sebi svrha, već su postali sredstvo za postizanje ciljeva drugih (Isto, 88).

Nadzorni kapitalizam polaže prava na stvari ljudske prirode za novi izum robe. Sada je ljudska priroda podijeljena, pocijepana i dio je tržišnog projekta drugog stoljeća. Nadzor nad kapitalističkim korporacijama dominira u akumulaciji i obradi informacija, posebno informacija o ljudskom ponašanju. Oni znaju mnogo o nama, ali naš pristup njihovom znanju je ograničen: sakriven u tekstu iz sjenke i čitaju ga samo novi „svećenici“, njihovi šefovi i njihove mašine (Isto, 186).

Nadzorni kapitalizam nije moguće zamisliti kao nešto „tamo“ u tvornicama i kancelarijama. Njegovi ciljevi i efekti su ovdje..., to smo mi sami. Umjesto „politike“ ili „društvenog ugovora“, kapitalizam i sve više nadzorni kapitalizam oblikuju djelovanje. Nestrpljivo se očekuju nova bihejvioralna tržišta budućnosti i „ciljane aplikacije“ (Isto, 201).

Poruka je da će novi instrumenti kapitalizma nadzora prikazati djelovanje i uvjete čitavog svijeta kao tokove ponašanja. Svaka prikazana bit oslobođena je svog društvenog života, više nije neprijatno opterećena moralnim rasuđivanjem, politikom, društvenim normama, pravima, vrijednostima, odnosima, osjećanjima, kontekstima i situacijama. U ravni ovog protoka podaci su samo podaci, a ponašanje postaje oblikovano. Tijelo je jednostavno skup koordinata u vremenu i prostoru gdje se senzacija i djelovanje prevode kao podaci (Isto, 202).

Modifikacija ponašanja je suštinski modalitet nadzornog kapitalizma, ali ne kao automatizacija društva, kako bi neki mogli pomisliti, već zamjena društva djelovanjem strojeva diktiranih ekonomskim imperativima (Isto, 212). Nekada su ljudi pretraživali Google, ali sada Google pretražuje nas. Nadzorni kapitalisti smatraju da imaju pravo da modificiraju ponašanje drugih radi zarade prema metodama koje zaobilaze ljudsku svijest, prava pojedinačnih odluka i čitav kompleks samoregulativnih procesa koje sumiramo pojmovima kao što su autonomija i samoodređivanje (Isto, 282).

U skoro dvije decenije od pojave nadzornog kapitalizma, postojeći zakoni, uglavnom usmjereni na privatnost, nisu bili dovoljni da poremete i uspore njegov rast. Potrebni su nam zakoni koji odbacuju osnovni legitimitet deklaracija nadzornog kapitalizma i prekidaju njegove najosnovnije operacije, uključujući nelegitimno predavanje ljudskog iskustva kao podataka o ponašanju, korištenje ponašanja kao besplatne sirovine, ekstremne koncentracije novih sredstava za proizvodnju, proizvodnju proizvoda za predviđanje, upotrebu proizvoda za predviđanje za operacije modificiranja, utjecaja i kontrole trećeg reda, operacije sredstava za modifikaciju ponašanja, akumulacija privatnih ekskluzivnih koncentracija znanja i moć koju takve koncentracije daju (Ibid, 324).

Odbijanje ovih novih institucija nadzornog kapitala i deklaracija na kojima su izgrađene značilo bi povlačenje socijalnog sporazuma prema ciljevima i metodama nadzornog kapitalizma na isti način na koji smo jednom povukli pristanak na antisocijalnu i antidemokratsku praksu sirovog industrijskog kapitalizma, uspostavljanje ravnoteže snaga između poslodavaca i radnika prepoznavanjem prava radnika na kolektivno pregovaranje i stavljanjem van zakona dječijeg rada, opasnih uvjeta rada, prekomjernog radnog vremena itd.

Kakva je priroda ove nove moći? Kako će transformirati naša društva? Koje rješenje za treću modernost nudi? Koje će nove

napetosti stvoriti u digitalnoj budućnost koju možemo nazvati domom? (Isto, 328) „Sredstva za proizvodnju“ služe „sredstvima za ponašanje“. Procesi strojeva zamjenjuju ljudske odnose na način da sigurnost može zamijeniti povjerenje. Ovaj novi sklop oslanja se na ogroman digitalni aparat, svjetske historijske koncentracije naprednih računarskih znanja i vještina, te neizmernog bogatstva (Isto, 330).

Ne može biti garancija rezultata bez moći djelovanja. Ovo je mračno srce kapitalizma nadzora: nova vrsta trgovine koja nas ponovo zamišlja kroz optiku vlastite prepoznatljive moći, posredovane pomoću njegovih metoda ponašanja. Šta je ta moć i kako prepravlja ljudsku prirodu radi svojih unosnih izvjesnosti? Prema Shoshani Zuboff, to je instrumentarizam, definiran kao instrumentacija i instrumentalizacija ponašanja u svrhu modifikacije, predviđanja, monetizacije i kontrole (Zuboff, 2018, 331).

Zuboff ispituje uspon instrumentarske moći, kao izraz u sveprisutnoj senzualnoj, umreženoj računarskoj infrastrukturi, Big Other; i nove i duboko antidemokratske vizije društva i društvenih odnosa koje oni proizvode. Instrumentarizam je vrsta moći bez presedana koja je prkosila djelomičnom razumijevanju jer je bila podvrgnuta sindromu „kočija bez konja“. Instrumentarna moć se promatrala kroz stare okvire totalitarizma, prikrivajući ono što je drugačije i opasno. Totalitarizam je bio transformacija države u projekat potpunog posjedovanja. Instrumentarijanizam i njegova materijalizacija u Velikom Drugom signaliziraju transformaciju tržišta u projekat potpune izvjesnosti, poduhvat koji je nezamisliv izvan digitalnog miljea i logike nadzornog kapitalizma (Zuboff, 2018, 26).

Ne postoji historijski presedan za instrumentarizam, ali postoji snažan presedan za ovakvu vrstu susreta sa novom vrstom moći bez presedana. Totalitarizam je bio usmjeren na rekonstrukciju ljudske vrste kroz dvostruke mehanizme genocida i „inženjerin-ga duše“. Instrumentarna snaga nas oštro usmjerava u drugom

smjeru. Kapitaliste nadzora ne zanima ubojstvo ili reformacija naše duše. Iako su njihovi ciljevi na mnogo načina jednako ambiciozni kao i ciljevi totalitarnih lidera, oni su također potpuno različiti. Imenovanje čudnog oblika moći bez presedana u ljudskom iskustvu mora započeti iznova zbog efikasnog otpora i kreativne moći da insistiramo na budućnosti koju sami stvaramo (Zuboff, 2018, 332).

Digitalni totalitarizam

Riječ totalitarizam se prvi put pojavila u radu italijanskog filozofa Giovannija Gentilea početkom 20. stoljeća, a kasnije je postala široko upotrebljiva sa Musolinijevim *Doktrinom fašizma*, napisanom 1932. sa Gentileom, koji je tada bio glavni italijanski filozof fašizma (Neznabožac, 2009).

U srcu neznabožačke političke filozofije je koncept „ukupnog“ (Gregor, 2004, 30). Državu je trebalo shvatiti kao inkluzivno organsko jedinstvo koje nadilazi pojedinačne živote. „Totalitarizam je otkrio sredstvo za dominaciju i terorizaciju ljudi iznutra“ (Arendt, 2004, 431). Naučnici poput Fridriha, Adorna, Gurijana, Bžežinskog i Arona dodali su ove teme, prepoznajući insistiranje totalitarizma na dominaciji ljudske duše (Friedrich, 1964; Bžežinski, 1956; Adorno, 1991; Adorno, 1985: 121–31; Gurian, 1954, Aron, 1968).

Da bi se zapovijedalo stanovništvom i njegovom dušom, potreban je nezamisliv napor, što je bio jedan od razloga nezamislivosti totalitarizma. Potrebni su poslušnici, njihovi poslušnici, svi spremni da „svom snagom stave obje ruke u krv i energiju živih osoba koji vape za užasom, tugom i bolom (Goldhagen, 1997).

Totalitarna moć ne može uspjeti daljinskim upravljanjem. Puka usaglašenost je nedovoljna. Svaki pojedinačni unutarnji život mora tražiti i transformirati se neprekidnom prijetnjom kazne bez zločina (Zuboff, 2018, 338).

Hanna Arendt opisuje nemilosrdni proces „atomizacije“ i fuzije u kojem teror uništava uobičajene ljudske veze zakona, normi, povjerenja i naklonosti, „koje pružaju životni prostor za slobodu pojedinca“. „Gvozdена traka“ terora „nemilosrdno pritišće ljude ... jedan protiv drugog, tako da sam prostor slobodne akcije... nestaje“. Teror „izmišlja jedinstvo svih ljudi“ (Arendt, 1994, 343).

Totalitarizam je funkcionirao kroz sredstva nasilja, ali instrumentarna snaga djeluje putem sredstava ponašanja. Totalitarizam je bio politički projekat koji se približio ekonomiji kako bi nadvladao društvo. Instrumentarizam je tržišni projekat koji se približava digitalnom kako bi postigao svoj vlastiti jedinstveni brend društvene dominacije. Stoga ne čudi što je specifično „gledište promatranja“ instrumentarijanizma iskovano u kontroverznom intelektualnom domenu poznatom kao „radikalni bihejviorizam“ i njegovoj prethodnici u teorijskoj fizici s kraja vijeka (Isto, 339).

Totalitarizam je težio transformaciji države kao projektu potpunog posjedovanja. Instrumentarizam i Veliko drugo signaliziraju transformaciju tržišta u projekat potpune sigurnosti, poduhvat, nezamisliv izvan digitalnog miljea, ali i izvan logike akumulacije nadzornog kapitalizma. Ova nova moć stvara konvergenciju bez presedana: nadzorne i pokretačke mogućnosti Velikog drugog u kombinaciji sa otkrivanjem i monetizacijom viška u ponašanju. Tek u kontekstu ove konvergencije možemo zamisliti ekonomske principe koji instrumentaliziraju i kontroliiraju ljudsko iskustvo kako bi sistematski i predvidljivo oblikovali ponašanje prema profitabilnim ciljevima drugih. Nove tehnologije ponašanja morale bi neprestano promovirati javno-privatne podjele kako bi pristupile svim podacima relevantnim za predviđanje i kontrolu ponašanja (Ibid, 347). Google, Facebook i šire polje komercijalnog nadzora često se prikazuju kao „digitalni totalitarizam“ (Menell, 2014).

Granica između javnog i privatnog nije fiksna. Tehnološki izumi mogu privatnost skloniti na marginu ljudskog iskustva, gdje će se pridružiti „slobodi“ i drugim uznemirujućim iluzijama (Zuboff, 2018, 348).

Totalitarna moć razrađena u knjizi Georga Orwella *1984*. je pojava bez presedana, stvorena u 20. stoljeću spojem industrijalizma i očaja. Orvell je više nego izmislio i eksplaoitirao totalitarni projekat kroz priču koja je otjelotvorila suštinu totalitarizma: bezobzirno insistiranje na apsolutnom posjedovanju svakog pojedinog ljudskog bića, ne kao dalekog drugog poznatog samo po svom ponašanju, već njegovog ponašanja (Ibid, 349). Nadzorni kapitalizam nameće svoju volju posredstvom sveprisutnog digitalnog aparata, Velikog drugog. Veliki Drugi kombinira ove funkcije znanja i činjenja da bi postigao sveprisutna i neviđena sredstva za modifikaciju ponašanja (Ibid, 353).

Ne postoji historijski presedan za instrumentarizam, ali postoji presedan za ovakvu vrstu susreta sa neviđenom novom vrstom moći. Totalitarizam je bio usmjeren na rekonstrukciju ljudske vrste kroz dvostruke mehanizme genocida i „inženjeringa duše“. Instrumentarna snaga vodi nas u drugom smjeru. Kapitaliste nadzora ne zanima ubojstvo ili reformacija naše duše. Iako su njihovi ciljevi na mnogo načina jednako ambiciozni kao i ciljevi totalitarnih lidera, oni su u isto vrijeme potpuno različiti.

Instrumentarna moć proizvodi sakupljajuće znanje za nadzorne kapitaliste, beskrajno umanjujući slobodu za nas, dok kontinuirano obnavlja dominaciju nadzornog kapitalizma u podjeli učenja u društvu. Moć se nekada poistovjećivala sa vlasništvom nad sredstvima za proizvodnju, ali sada se poistovjećuje sa vlasništvom nad sredstvima za modifikaciju ponašanja koje je Veliko drugo (Ibid, 356).

Instrumentarna moć djeluje sa tačke gledišta Drugog kako bi svela ljudske osobe na prosto animalno ponašanje. Ona vidi

samo organizme koji služe novim zakonima kapitala koji su sada nametnuti svakoj vrsti ponašanja (Ibid, 358). Nadzorni kapitalizam nudi rješenja pojedincima u obliku društvene povezanosti, pristupa informacijama, pogodnosti koja štedi vrijeme i, prečesto, iluzije podrške (Isto, 360).

U doba nadzornog kapitalizma instrumentarna snaga ispunjava prazninu, zamjenjujući strojeve za društvene odnose, što predstavlja zamjenu sigurnosti za društvo. Potrebni su novi digitalni sistemi koji moraju biti „integrirani“, „holistički“, „odgovorni“, „dinamični“ i „samoregulirajući“: „Potrebno nam je radikalno preispitivanje sistema društava i stvaranje sistema za čovječanstvo koji održava stabilnost sistema širom svijeta“ (Isto, 400). Individualnost predstavlja prijetnju instrumentarnom društvu, uznemirujuće stanje koje uništava energiju iz „suradnje“, „harmonije“ i „integracije“ (Isto, 411).

Pentland, u saradnji sa uticajnim institucijama poput Svjetskog ekonomskog foruma osmišljava „novi dogovor o podacima“ koji favorizira individualno „vlasništvo“ nad ličnim podacima, ali u prvom redu ne dovodi u pitanje sveprisutnu predaju takvih ličnih podataka (Pentland, 2009, 75–80). Vlasništvo nad podacima daje temelje za financijske podsticaje za učešće u tržišno orijentiranom instrumentarnom društvu (Isto, 85).

Danas, nadzorni kapitalizam nudi novi obrazac za našu budućnost: košnice u kojoj je naša sloboda gubitak savršenog znanja koje se koristi za profit drugih. Ovo je socijalna revolucija koju je teško spoznati u magli utopijske retorike i brze primijenjene utopistike koju su predvodili vodeći kapitalisti nadzora i brojne zajednice prakse – od programera do naučnih podataka – koje omogućavaju i održavaju dominaciju komercijalnog nadzora projekta (Zuboff, 2018, 414).

Instrumentarno društvo definira krajnju institucionalizaciju patološke podjele učenja. Ko zna? Ko odlučuje? U Kini se država nadmeće sa svojim kapitalističkim nadzorima za kontrolu. U

SAD-u i Evropi država radi sa kapitalističkim nadzorima i putem kako bi postigla svoje ciljeve (Zuboff, 2018, 415).

Kombinacija znanja i slobode deluje na ubrzanje asimetrije moći između nadzornih kapitalista i društava u kojima posluju. Ovaj ciklus će se prekinuti samo kada budemo svjesni kao građani, kao društvo i kao civilizacija koju nadzorni kapitalisti previše poznaju da bi bili kvalificirani za slobodu (Ibid, 467). Kako bi se oduprli moći nadzornog kapitalizma potrebno je trostuko djelovanje. Prvo, opadanje tradicionalnog društva i evolucija društvene složenosti ubrzali su procese individualizacije. Moramo se osloniti na svoje samoostvarenje i unutarnje resurse više nego ikada u civilizaciji, a kada su oni poraženi, osećaj dislokacije i izolacije je gorak (Ibid, 427).

Drugo, digitalna veza je postala neophodno sredstvo društvenog sudjelovanja, dijelom i zbog raširenog institucionalnog neuspjeha da se prilagodi potrebama novog društva pojedinaca. Kompjutersko posredovanje socijalne infrastrukture istovremeno mijenja ljudsku komunikaciju, osvetljavajući individualno i kolektivno ponašanje, što se odražava u gomili tvitova, lajkova, klikova, obrascima mobilnosti, upitima za pretragu, postovima i hiljadama drugih svakodnevnih radnji. Treće, nadzorni kapitalizam dominira i instrumentaliza digitalnu vezu. „Različitost kao rezultat društvenih medija je višegodišnja želja za društvenom povezanošću i autonomijom sada je izražena u umreženoj javnosti“ (Boid, 2014, 8).

Nadzorni kapitalizam je definiran konvergencijom slobode i znanja bez presedana. Step en te konvergencije tačno odgovara obimu instrumentarne moći. Ova nesmetana akumulacija moći efikasno otima podjelu učenja u društvu, uspostavljajući dinamiku uključivanja i isključivanja od koje zavise prihodi od nadzora. Nadzorni kapitalisti zahtijevaju slobodu da naruče znanje, a zatim koriste tu prednost znanja da bi zaštitili i proširili svoju slobodu (Zuboff, 2018, 466).

Zaključak

Novo postdemokratsko, postindustrijsko doba je doba usmjerenih namjera, djelovanja na podsvijest, težnja apsolutnoj kontroli, kroz prikaz zatvorskog sistema koji je povezan sa tehnokracijom i tumačenjima stručnjaka (Stanković Pejnović, 2014, 118). Ni kasta koja vlada, ni grupe koje kontroliraju državne aparate, ni oni koji donose najznačajnije ekonomske odluke ne upravljaju cijelom mrežom moći koja funkcionira u jednom društvu (Sloterdijk, 2015, 65).

Disciplina tijela i regulacija stanovništva stvaraju dva pola oko kojih se razvila organizacija moći nad životom (Fuko 1994, 96). Mehanizmi moći se obraćaju tijelu, životu, bujanju života, onome što jača vrstu, njenu krepkost, njenu sposobnost za vladavinu ili spremnost da bude iskorištena (Ibid, 102). Moć koja se ostvaruje nad tijelom (biomoć), najizraženiji je primjer mikrofizičkog oblikovanja moći.

Takvu moć koristi elita kroz međunarodne organizacije, posebno UN i njene organizacije, vlade, obrazovne sisteme, korporativne medije i druge činioce za sužavanje svijesti ljudi, a namjerno izaziva strah ljudi kako bi se postigao veći stupanj elitne kontrole i veći profit koji se stiče iskorištavanjem mogućnosti koje stvara panika koja proizlazi iz opasnosti od virusa (Stanković Pejnović, 2020, 210).

Kako bi bili spremni za „novu realnost“ Svjetski ekonomski forum najavljuje da svijet mora djelovati zajedno i primijeniti sve aspekte društva i ekonomije, od obrazovanja do socijalnih ugovora i uvjeta rada. Svaka zemlja, od SAD do Kine, mora sudjelovati i svaka industrija, od nafte i gasa do tehnologije, se mora transformirati. Ukratko, potreban nam je „veliki reset“ kapitalizma (Schwab, 2020a). Makro reset, procjenjuje potencijalne utjecaje COVID-19 na pet različitih domena: ekonomiju,

društvo, geopolitiku, životnu sredinu i tehnologiju. Prisutan je reset na više mikronivoa, analizirajući efekte na odabrane kompanije i industrije, ali i na individualnom nivou i potencijalnim uticajima koji se u njemu nalaze. Podrška promjenama je automatizacija nekad ljudskih procesa, vještački inteligentnim sistemima. Prema Schwabu, potrebno je stvoriti jedinstven sklop prilika da se oblikuje oporavak. Ova inicijativa, nazvana „veliki reset“, ponudiće uvide koji će pomoći da se informiraju svi oni koji određuju buduće stanje globalnih odnosa, pravac nacionalnih ekonomija, prioritete društava, prirodu poslovnih modela i upravljanje globalnim zajedničkim dobrima (Schwab, 2020).

Promjene su toliko duboke da iz perspektive ljudske historije nikada nije postojalo vrijeme većih obećanja ili potencijalnog rizika. Prema Schwabu, donosioci odluka slijede tradicionalno, linearno (i neometajuće) razmišljanje ili su suviše zaokupljeni neposrednim brigama da bi strateški razmišljali o snagama poremećaja i inovacijama koje oblikuju našu budućnost. U ovom „manifestu za bolju vrstu kapitalizma“ Klaus Schwab poziva na kapitalizam zainteresiranih strana, koji – za razliku od kapitalizma akcionara i državnog kapitalizma – „nudi najbolju priliku za rješavanje današnjih ekoloških i socijalnih izazova“ (Koumproglou, 2020, 2). Takvim planom se otvara mogućnost da se demokracija i slobodno poduzetništvo zamijeni totalitarnom vladinom kontrolom. Globalna elita je uvjerena da je nemoguć povratak na „staru normalnost“, ističući da život više nikada neće biti onakav kakav je bio prije pandemije, te zato stalno naglašava nužnost prihvaćanja „nove normalnosti“. Svjetski ekonomski forum, je za 2021. godinu zajedno sa MMF-om, UN-om, globalističkim organizacijama i moćnim pojedincima obećao da će preko velike mreže Big Tech tehnologija, on line aktivističkih pokreta, lokalnih i nacionalnih vođa, implementirati veliki reset. To je globalna obaveza koju su iskoristili, sa panikom i strahom oko pandemije, kao sredstvo za preoblikovanje

naših ekonomija i zakona, te prelazak na novi oblik kapitalizma koji se fokusira na nultu emisiju. Plan uključuje zamjenu dioničara velikih kompanija sa vlasnicima udjela (stakeholder) koji zagovaraju zabrinutost oko globalnog zagrijavanja, zamjenu malih privatnih poduzeća sa Big Tech korporacijama i velikim korporacijama. Ipak, ne spominju se mogućnosti da bi ljudi mogli biti dovedeni pred mogućnost odricanja od mnogih prava i sloboda koje uzimaju zdravo za gotovo. Globalna elita stalno ponavlja da je COVID-19 izgovor za korištenje svih političkih i autoritarnih alata (zaključavanje, prisilno zatvaranje malih poduzeća, velike novčane kazne, proglašavanje protesta ilegalnim). Oni teže oblikovanju sistema jer je sada historijski trenutak za ostvarenje tog cilja; kao jedinstven vremenski prostor da se nauči lekcija i vrati na „održiv put“, kao prilika koju nikada nisu imali, niti će je ikada imati (The Prince of Wales, 2020). Prema Antoniu Guterresu, veliki reset je dobrodošla spoznaja, jer ova ljudska tragedija mora biti poziv na buđenje. Nužno je da ponovo koncipiramo, rekonstruiramo, redizajniramo, ponovo oživimo i uravnotežimo naše svjetove. Uravnotežiti investicije ponovo, iskoristiti nauku i tehnologiju, ubrzati tranziciju ka nultim emisijama, svi elementi velikog reseta su ključni za izgradnju budućnosti koja nam je potrebna (Guterres, 2020). Klaus Schwab ističe da se najmoćnije sile na svijetu spremaju iskoristiti krizu zbog pandemije kao izgovor za uvođenje jedne nove ekonomije, jedne svjetske vlade i jedne svjetske religije (Schwab, 2020c). Mnogi naučnici su opisali ove nove uvjete kao neofeudalizam, obilježen konsolidacijom elitnog bogatstva i moći daleko izvan kontrole običnih ljudi i mehanizama demokratske suglasnosti (Zafirovski, 2007: 393–427, Supiot, 2013: 129–45; Greenwood, 2017). Piketty to naziva „patrimonijalni kapitalizam“, kao povratak u predmoderno društvo u kome nečije životne šanse zavise od naslijeđenog bogatstva, a ne od meritokratskog dostignuća (Piketty, 2013). Kapitalizam nadzora je

stigao na scenu sa krajem demokracije, „obogađen“ pretenzijama neoliberalizma na slobodu koji je udaljen od života ljudi (Zuboff, 2018, 484).

Spoj nadzornog kapitalizma, velikog reseta i kapitalizam zainteresiranih strana, vidljiv je u dokumentu usvojenom krajem marta 2021. godine u kome Svjetska zdravstvena organizacija ističe da COVID-19 pokazuje zašto je potrebno zajedničko djelovanje za izgradnju međunarodne zdravstvene arhitekture. Pristup COVID-19 Tools (ACT) akceleratoru je najopsežnije sveobuhvatno rješenje za okončanje akutne faze razarajuće pandemije COVID-19,² a okuplja vlade, zdravstvene organizacije, naučnike, kompanije, civilno društvo i filantrope kako bi ubrzali razvoj, proizvodnju i jednak pristup testovima, tretmanima i vakcinama za COVID-19.

Prema ovom dokumentu, pripremljenost za pandemiju treba globalno vodstvo za globalni zdravstveni sustav koji odgovara ovom stoljeću. Glavni cilj ovog ugovora bio bi poticanje pristupa svih vlada i cijelog društva, jačanje nacionalnih, regionalnih i globalnih kapaciteta. To uključuje jačanje međunarodne suradnje radi poboljšanja, sustava uzbunjivanja, razmjene podataka, istraživanja, te lokalne, regionalne i globalne proizvodnje i distribucije medicinskih i javnih zdravstvenih mjera, poput cjepiva, lijekova, dijagnostike i osobne zaštitne opreme. Kako bi se postigao ovaj cilj nužna je suradnja sa šefovima država i vlada

² ACT Accelerator je okvir za saradnju. To nije tijelo koje donosi odluke, niti je nova organizacija. Osnovan je kao odgovor na poziv lidera G20 u martu 2020. godine, a pokrenule su ga SZO, Evropska komisija, Francuska i Fondacija Bill & Melinda Gates u aprilu 2020. godine. Globalne zdravstvene organizacije koje učestvuju su: Svjetska zdravstvena organizacija (WHO), Koalicija za inovacije u pripravnosti za epidemije (CEPI), Gavi, Alijansa za vaccine, Globalni fond za borbu protiv AIDS-a, tuberkuloze i malarije (Globalni fond), Unitaid, Fondacija za inovativnu novu dijagnostiku (FIND), Wellcome Trust, Svjetska banka i Fondacija Bill & Melinda Gates.

globalno, ali i sa svim akterima javnog života, uključujući civilno društvo i privatni sektor (WHO, 2021).

Živimo u umreženim društvima kontrole i globalne entropije kapitalizma u kojima je politika medijska atrakcija, političko nastoji da politici vrati dostojanstvo, a kulturi istinske izgubljene vrednosti. Umjesto prosvjetiteljske težnje za samospoznajom svaki oblik života i djelovanja je objekat društva kontrole (Stanković Pejnović, 2018, 46). Izgubljeni smo zbog raznih pravila, pozitivni, zaraženi, statistike zbunjuju i plaše. Mjere, gore, prijeteće poruke, iako smo bili mirni i poslušni, vode u pasivnost i osjećaj nemoćnosti. Društvena distanca i nemoguće planiranje budućnosti lišili su nas svih orijentira. Ovakav narativ masovno slabi i agonizira populaciju. Globalnim elitama je potreban oslabljen i izgubljen narod kako bi stvorile novo društvo s minimalnim otporom i opozicijom prema velikom resetu. Društvena izolacija, gubitak vrijednosti i osjećaj nemoćnosti slamaju i potčinjavaju narod. Što vrijeme opsadnog stanja duže traje, stara se i razvija učinak ovisnosti jer je čovjek biće privrženo svojim navikama.

Tehnologija, kao što je i vidljivo tokom prethodnih katastrofa, je budućnost koja se ubrzava, ali doprinosi isticanju fizičke izolacije, ne kao bolnu potrebu za spašavanjem života, već kao živu laboratoriju za trajnu, profitabilnu budućnost bez dodira. Tehnologija je sasvim sigurno ključni dio načina na koji moramo zaštititi javno zdravlje u narednom periodu. Hoće li ta tehnologija biti podložna disciplinama demokracije i javnog nadzora, bez postavljanja kritičnih pitanja koja će oblikovati naš život u decenijama koje dolaze? Ako je vidljivo koliko je digitalna povezanost kritična u kriznim vremenima, postavlja se pitanje da li bi mreže i naši podaci zaista trebali biti u rukama kompanija kao što su Google, Amazon i Apple?

Za elitu je pandemija zlatna prilika da dobije ne samo zahvalnost, već i poštovanje i moć za koju smatraju da je nepravedno

uskraćena (Klein 2020). Eric Schmidt³ govori o mogućnostima za javno-privatna partnerstva, odnosno potrebi da javni novac bude spojen sa tehnološkim firmama, poput Google-a ili Amazona, radi obavljanja javnih funkcija. Dakle, sve više se ističe dobrobit za tehnološke kompanije koje su bile u povoljnom položaju tokom pandemije; sa ogromnim mogućnostima u telezdravstvu, obrazovnom tržištu u javnim školama, i podršci da radimo i učimo od kuće.

Globalna elita ne traži neku vrstu tradicionalnog ponovnog otvaranja, već, novu paradigmu, gdje privilegirane klase, koje su u stanju da se izoliraju, u osnovi dobiju sve što nam je potrebno isporučiti putem digitalnog protoka informacija (Kirchgaessner, 2019). Zbog toga i nadzorni kapitalizam zavisi od eksploatacije i kontrole ljudske prirode. Tržište nas svodi na naše ponašanje, pretvoreno u drugu izmišljenu robu, pripremljeno za tuđu potrošnju (Ibid, 440). Nadzorni kapitalizam i njegova brzo akumulirajuća instrumentarna moć nadilaze historijske norme kapitalističkih ambicija, pretendirajući na dominaciju nad ljudskim, društvenim i političkim teritorijama koje se protežu daleko dalje od konvencionalnog institucionalnog terena korporacija ili tržišta.

Instrumentarna moć nije usmjerena za našu dušu, niti bilo koji princip koji je primaran za čovjeka. Ne postoji obuka ili transformacija za duhovno spasenje, nema ideologije na temelju koje bi se moglo suditi o našim postupcima. Ova moć ne teži posjedovanju svake osobe iznutra, niti uništavanje naših tijela i umova u ime čiste odanosti. Ovu moć ne zanima naša tuga, bol ili teror, iako sa nestrpljenjem pozdravlja promjene u ponašanju koje su proizvod nametnutog sistema. Duboko je i beskrajno

³ Eric Emerson Schmidt je američki tehnološki biznismen i softverski inženjer. On je bio izvršni direktor kompanije Google od 2001. do 2011. godine, izvršni predsjednik kompanije Google od 2011. do 2015. godine, izvršni predsjednik kompanije Alphabet Inc. od 2015. do 2017. godine i tehnički savjetnik kompanije Alphabet od 2017. do 2020. godine.

ravnodušna prema našim značenjima i motivima, zasnovana na mjerljivim djelovanjem, jedino joj je stalo da ono što radimo bude dostupno njegovim neprestano razvijajućim operacijama izdavanja, izračunavanja, modificiranja, monetizacije i kontrole (Zuboff, 2018, 338).

Literatura:

- Adorno, Theodor W. „The Schema of Mass Culture“, in *Culture Industry: Selected Essays on Mass Culture* (New York: Routledge, 1991).
- Adorno, Theodor W. „On the Question: ‘What Is German?’“ *New German Critique* no. 36 (Autumn, 1985): 121–31
- Arendt, Hannah *The Origins of Totalitarianism*, New York: Schocken, 2004.
- Arendt, Hannah *Essays in Understanding*. New York: Schocken, 1994.
- Aron, Raymond, *Democracy and Totalitarianism*, Nature of Human Society Series (London: Weidenfeld & Nicolson, 1968).
- Boyd, Danah, *It’s Complicated: The Social Lives of Networked Teens* (New Haven, CT: Yale University Press, 2014),
- Couch, Danielle L, Priscilla Robinson, and Paul A Komesaroff in „COVID-19 - Extending Surveillance and the Panopticon“. *Journal of Bioethical Inquiry* (2020): 1–6
- COVID-19 shows why united action is needed for more robust international health architecture, *WHO*, 30 March 2021
- <https://www.who.int/news-room/commentaries/detail/op-ed---COVID-19-shows-why-united-action-is-needed-for-more-robust-international-health-architecture>
- Guterres, Antonio, *Great Reset*, <https://www.youtube.com/watch?v=qdt3aPcU0Uc>
- Dzurinda, Mikuláš, The Great Reset: what COVID-19 means for Europe, *European View* 2020, Vol. 19(2): 119–121
- *Edelman Trust Barometer 2020*, Edelman, New York, 2020.
- Event 201 pandemic simulation, October, 2019 <https://www.centerforhealthsecurity.org/event201/scenario.html>

- Frank, Robert, American billionaires got \$434 billion richer during the pandemic, CNBC, <https://www.cnbc.com/2020/05/21/american-billionaires-got-434-billion-richer-during-the-pandemic.html>
- Freeman, Edward, Kirsten Martin & Bidhan Parmar, „Stakeholder Capitalism“, *Journal of Business Ethics* 74 (4):303-314, 2007
- Friedrich, Carl J, (edited), *Totalitarianism*, New York: Grosset & Dunlap, 1964.
- Friedrich, Carl J., Brzezinski, Zbigniew, *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1956.
- Fuko, Mišel, *Znanje i moć*, Zagreb: Globus, Filozofski fakultet, 1994.
- Gentile, Giovanni, *The Doctrine of Fascism*, Brad K. Berner (edited), Kindle Edition, 2009.
- Gregor, James, *Giovanni Gentile: Philosopher of Fascism*, New Brunswick, NJ: Routledge, 2004.
- Greenwood, Daniel J. H. „Neofeudalism: The Surprising Foundations of Corporate Constitutional Rights“, *University of Illinois Law Review* 163, No.1: 163-222, 2017.
- Goldhagen, Daniel Jonah, *Hitler's Willing Executioners: Ordinary Germans and the Holocaust*, New York: Vintage, 1997.
- Harari, Yuval, *Will the Future Be Human?*, 23-26 January 2018, Davos-Klosters, Switzerland, <https://www.weforum.org/events/world-economic-forum-annual-meeting-2018/sessions/will-the-future-be-human>
- Hinchliffe, Tim, “How to hack a human 101: ‘organisms are algorithms,’ World Economic Forum Davos, *The Sociable*, Jan. 25, 2018. <https://sociable.co/technology/hack-human-algorithms-davos-wef/>
- Hinchliffe, Tim, A skeptical look at the ‘great reset’: a technocratic agenda that waited years for a global crisis to exploit, *The Sociable*, 2. November, 2020, How the ‘great reset’ ideology of un-elected bureaucrats would steer society towards massive surveillance & control: perspective, <https://sociable.co/technology/skeptical-great-reset-technocratic-agenda-waited-years-crisis-exploit/>
- Kirchgaessner, Stephanie, „The obscure law that explains why Google backs climate deniers“, *The Guardian*, 2019, 11.10 <https://www.theguardian.com/environment/2019/oct/11/obscure-law-google-climate-deniers-section-230>
- Klein, Naomi, *The Shock Doctrine*, Toronto: Random House of Canada, 2007

- Klein, Naomi, How big tech plans to profit from the pandemic, *The Guardian*, May 2020, <https://www.theguardian.com/news/2020/may/13/naomi-klein-how-big-tech-plans-to-profit-from-coronavirus-pandemic>
- Koumproglou, Antonia, *Stakeholder Capitalism in the COVID-19 Era: The new environmental, social and governance (ESG) agenda for both business stakeholders and investors*. Online November 2020
- Menell, Peter „2014: Brand Totalitarianism“, UC Berkeley Public Law Research Paper, University of California, September 4, 2013,
 - <http://papers.ssrn.com/abstract=2318492>; „Move Over, Big Brother“
 - *Economist*, December 2, 2004, <http://www.economist.com/node/3422918>
 - O'Brien, Justin, „The moral foundations of stakeholder capitalism“, *Law and Financial Markets Review*, 2020, 14:1, 1-4.
 - Pentland, Alex, „Reality Mining of Mobile Communications: Toward a New Deal on Data“, in *Global Information Technology Report, World Economic Forum & INSEAD*, 2009, 75–80.
 - Piketty, Thomas, *Capital in the Twenty-First Century*, Éditions du Seuil, Harvard University Press, 2013.
 - Schumpeter, Joseph, *Capitalism, Socialism and Democracy*, New York: Allen & Unwin, 1943.
 - Schwab, Klaus, „Why We Need the ‘Davos Manifesto’ for a Better Kind of Capitalism“, Project Syndicate, 1 December 2019, <https://www.weforum.org/agenda/2019/12/why-we-need-the-davos-manifesto-for-better-kind-of-capitalism/>
 - Schwab, Klaus, *Great Reset*, 2020 a, <https://www.weforum.org/agenda/2020/06/now-is-the-time-for-a-great-reset/>
 - Schwab, Klaus, 2020b, *Global Competitiveness Report Special Edition: How Countries are Performing on the Road to Recovery*, World Economic Forum
 - Schwab, Klaus, 2020c, Now is the time for a ‘great reset’, <https://www.weforum.org/agenda/2020/06/now-is-the-time-for-a-great-reset/>
 - Schwab, Klaus and Thierry Malleret, *COVID-19: The Great Reset*. Geneva: Forum Publishing, 2020.

-
- Schwab, Klaus, Peter Vanham, *Stakeholder Capitalism, A Global Economy that Works for Progress, People and Planet*, Wiley, 2021.
 - Slobodian, Quinn, „Global Elites Agenda To Control your life and The Economy How the ‘great reset’ of capitalism became an anti-lockdown conspiracy“, 4 Dec 2020, *The Guardian*.
 - Sloterdijk, Petar, *Stress and Freedom*, Cambridge: Polity, 2015.
 - Special Address by H.R.H. The Prince of Wales | DAVOS 2020, <https://www.youtube.com/watch?v=W9OLNQLaII>
 - Stanković Pejnović, Vesna, „Meka“ moć vladara novog doba, *Srpska politička misao*, Beograd: Institut za političke studije 3 2014, 21. (45): 111-133.
 - Stanković Pejnović, Vesna, „Totalitarizam kao oblik medijske konstrukcije stvarnosti“, *Srpska politička misao*, Beograd: Institut za političke studije, 321.64, 2/2018. god. 25. вол. 60, 45-63.
 - Stanković Pejnović, Vesna, „Pandemija straha kao biomoć sistema ‘globalne uprave’“, *Srpska politička misao*, 3/2020, Beograd: Institut za političke studije, 3/2020, 179-21.
 - Supiot, Alain, „The Public-Private Relation in the Context of Today’s Re-feudalization“, *International Journal of Constitutional Law* 11, no. 1 (2013): 129–45, <https://doi.org/10.1093/icon/mos050>;
 - Umbrello, Steven, Should We Reset? A Review of Klaus Schwab and Thierry Malleret’s ‘COVID-19: The Great Reset’. *J Value Inquiry*, 2021. <https://doi.org/10.1007/s10790-021-09794-1>
 - Walderman Gurian, „Totalitarianism as Political Religion“, in Carl J. Friedrich (ed) *Totalitarianism*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1954.
 - Zafirovski, Milan, 2007. „‘Neo-Feudalism’ in America? Conservatism in Relation to European Feudalism“, *International Review of Sociology* 17, no. 3 (2007): 393–427, <https://doi.org/10.1080/03906700701574323>;
 - Zuboff, Shoshana. *The age of surveillance capitalism: the fight for a human future at the new frontier of power*. New York: Public Affairs, 2018.